
Korkein hallinto-oikeus
PL 180
00131 Helsinki

Valitus Helsingin hallinto-oikeuden 29.1.2009 antamasta päätöksestä dnro 06788/08/2201 koskien kunnallisvaalien sähköistä äänestystä Kauniaisissa

Valittajat

A
B
C
D
E
F
G
H
I
J

Asiamies ja prosessiosoite:

OTK Mikko Välimäki
Turre Legal Oy
Bulevardi 2-4 A, 7. kerros
00120 Helsinki
puh. 050-5980498

Vaatimukset

Vaadimme hallinto-oikeuden päätöksen kumoamista, keskusvaalilautakunnan päätöksen kumoamista, uuden äänestyksen järjestämistä sekä jo järjestetyn äänestyksen arkistoitujen sähköisten vaaliurnien ja sähköisen urnan avausryhmän salausavainten tuhoamista sekä käytetyn sähköisen äänestysjärjestelmän toteamista vaalilain vastaiseksi. Vaadimme lisäksi hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaisesti valtiota korvaamaan oikeudenkäyntikulumme kaikissa oikeusasteissa.

Kiireellisyys

Vaalilain 102 §:n mukaan valitus on käsiteltävä kiireellisesti.

Rinnakkaiset valitukset

Tämän valituksen kanssa Korkeimmalle hallinto-oikeudelle on jätetty samanaikaisesti saman asian miehen toimesta kaksi muuta valitusta Helsingin hallinto-oikeuden päätöksistä koskien sähköistä äänestystä kahdessa muussa kunnassa. Näissä valituksissa esitetyt vaatimukset ja vaatimusten perustelut ovat yhtenevät tämän valituksen kanssa. Myös oikeudenkäyntikuluvaatimus on yhteinen.

Perustelut

1. Yleistä

Kunnassa järjestetyt kunnallisvaalit ovat olleet lainvastaiset koska kaikki äänestäjien äänestyslaitteella antamat äänet eivät ole tulleet rekisteröidyksi. On ilmeistä, että tämä johtuu kokonaan tai osittain vaaliviranomaisten virheellisestä menettelystä.

Seuraavassa perustellaan vaaliviranomaisen menettelyn virheellisyydet sekä vastataan hallinto-oikeuden päätöksessä käytettyihin perusteluihin. Perustelujen rakenne ei vastaa hallinto-oikeuden tuomiota koska hallinto-oikeus käsitteli kaikki virheet erillään. Tässä ne käsitellään yhdessä, koska virheet liittyvät kiinteästi toisiinsa, ja niiden seurauksena perustuslaissa turvattu yleinen ja yhtäläinen äänioikeus jäi toteutumatta.

2. Käyttöliittymän virheet, viiveet, ja testauksen sekä ohjeistuksen puutteet

2.1 Edellytyksenä virheettömyys

Vaalien ja äänioikeuden yhteiskunnallisen merkityksen johdosta vaaleja järjestäviin viranomaisiin kohdistuu erityisen korkea huolellisuusvelvollisuus ja äänestysjärjestelmälle on asetettava korkeat laatuvaatimukset. Tämä koskee myös sähköistä äänestysjärjestelmää kuten hallinto-oikeuden päätöksessä todetaan: ”... on selvää, että äänioikeuden käyttämisen perustana olevalle sähköiselle järjestelmälle on asetettava erittäin korkeat laatuvaatimukset.”

Koska vaalissa annettu ääni on julkinen asiakirja (KHO 1985 I 1), vaaliviranomaista koskee myös julkisuuslaki ja erityisesti lain 18 §:n hyvän tiedonhallintatavan periaate, mihin sisältyy velvollisuus ”huolehtia asiakirjojen ja tietojärjestelmien sekä niihin sisältyvien tietojen asianmukaisesta saatavuudesta, käytettävyydestä ja suojaamisesta sekä eheydestä ja muusta tietojen laatuun vaikuttavista tekijöistä”. Sähköisiä tietoja vastaanottava ja tallettava järjestelmä kuten sähköäänestyslaite on suunniteltava siten, että nämä tavoitteet tulevat maksimoiduiksi. Järjestelmän suunnittelussa on siten kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että syötetyt tiedot eivät voi kadota tai muuttua ja että järjestelmän käytettävyys on laadukkaalla tasolla.

Vaikka hallinto-oikeus korostaakin järjestelmän korkeita laatuvaatimuksia, on ristiriitaista, että se kuitenkin hyväksyy järjestelmän virheet sillä perusteella että ”...tietojärjestelmät ovat alttiita muun muassa ylikuormittumiselle, eikä tietoliikennehäiriöiden mahdollisuutta voida missään järjestelmässä täysin sulkea pois”, ja että järjestelmä sentään toimii 98%:sti oikein. Hallinto-oikeus käytännössä sanoo, että vaaliviranomainen ei vastaa, jos muutama prosentti ääniä hukkuu tietojärjestelmissä ja tietoliikennetyksissä esiintyvien ”tavanomaisten” virheiden ja viiveiden takia.

Väite on juridisesti kestämaton. Vaaliviranomainen ei voi mitenkään vapautua vastuusta sillä perusteella, että tietojärjestelmissä on tilastollisesti usein virheitä, ja esimerkiksi verkkoyhteydet voivat joskus katkeilla tai olla hitaita.

On totta, että esimerkiksi ohjelmistoyhtiö Microsoft ei vastaa, jos kotikäyttäjän Windows kaatuu ja tekstinkäsittelyssä auki ollut tiedosto tuhoutuu. Nyt on kuitenkin kysymys demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen kivijalasta, äänioikeudesta ja sen toteutumisesta, jolloin tällaisia järjestelmävirheitä ei voida ikinä hyväksyä. Entä jos vastaavat virheet hyväksytäisiin olankohautuksella voimalaitosten tai sairaaloiden tietojärjestelmissä? Olisiko hyväksyttävää, jos ydinvoimalaitoksen järjestelmät toimisivat vain 358 päivää vuodessa oikein tai että röntgenlaite lähettäisi väärän tehoista säteilyä joka 50:lle asiakkaalle?

On selvää, että sähköisen äänestysjärjestelmän olisi tullut toimia vähintään yhtä hyvin kuin perinteinen paperilippujärjestelmä, jossa ääniä ei noin vain selittämättömästi huku. Järjestelmä, joka hukkaa noin 2% kaikista sinne syötetyistä numeroista on kaukana virheettömästä. Kunnallisvaaleissa kokeiltu sähköinen äänestysjärjestelmä toimi paperilippujärjestelmään verrattuna suorastaan ala-arvoisesti. Minkä tahansa tietojärjestelmän toimintavarmuus on suhteessa siihen, kuinka huolellisesti järjestelmä on suunniteltu ja testattu. Mikäli järjestelmää ei esimerkiksi kustannussyistä testata kunnolla, ongelmat ovat todennäköisiä.

2.2. Euroopan neuvoston suosituksen mukaisuus

Hallinto-oikeus rohkenee perustella vaalituloksen hyväksymistä viittaamalla Euroopan neuvoston vuonna 2004 antamaan suositukseen sähköisen äänestysjärjestelmän toteutuksesta. Hallinto-oikeus poimii suosituksesta vain vaaliviranomaiselle myönteiset seikat: oikeusministeriö otti suosituksen sähköisen äänestysjärjestelmän suunnittelun pohjaksi ja toteutti suosituksen mukaisen ulkopuolisen auditoinnin, johon ei ilmeisesti kuulunut käyttöliittymän testausta.

Perustelu on rohkea, koska se ei kestä lähempää tarkastelua. Hallinto-oikeus ensinnäkin toteaa itse nimenomaisesti, että ”sähköisen äänestyksen toteutuksen ei voida katsoa tarkoin vastanneen sanottua asiakirjaa” mutta vähättelee tällöin sen merkitystä sanomalla sen olevan ”luonteeltaan suositus.” Vielä erikoisemmaksi Euroopan neuvoston suositukseen viittaamisen tekee se, että hallinto-oikeus sivuuttaa tyystin Euroopan neuvoston vaalitarkkailijoiden raportin sähköisen äänestyksen toteutuksesta. Tämä raportti oli liitetty valittajien vastaselitykseen.

Miten on mahdollista, että viittausta Euroopan neuvostoon, joka pitää vaalien tulosta virheellisenä ja perustuslain vastaisena, käytetään perustelemaan viranomaisen menettelyn oikeellisuutta?

Euroopan neuvosto on kiistatta johtava asiantuntijataho, joka ohjeistaa ja tarkkailee myös sähköisten vaalien järjestämistä. Euroopan neuvoston suosituksen ottaminen sähköisen äänestyskokeilun suunnittelun pohjaksi on ollut varmasti perusteltua. Ei kuitenkaan tietenkään riitä, että suositus ”otetaan pohjaksi”, vaan myös lopputuloksen on yllettävä samaan laatu-tasoon kuin suosituksessa kuvaillaan. Ei riitä, että järjestelmä juuri ja juuri täyttää kansallisen vaalilain ehdottomat vaatimukset.

Tavallisesti jos Euroopan neuvoston puolueettomat vaalitarkkailijat toteavat vaaleissa tapahtuneen virheitä ja tuloksen olleen perustuslain vastainen, vaalien tulosta ei tunnusteta. Tähän nähden Helsingin hallinto-oikeuden päätös on rohkea mutta täysin kestävä.

2.3 Kiistattomat vaaliviranomaisen virheet

Hallinto-oikeus on ratkaisussaan katsonut valittajien kirjelmässä ja todisteissa esitetyn perusteella näytetyiksi ainakin seuraavat äänten hukkumiseen liittyvät vaaliviranomaisen virheet:

- Ei ilmoitusta äänestystapahtuman keskeytyksestä: ”...sähköisen järjestelmän hyväksymistapausten aikana tuli esiin, että äänestäjille saattaa jäädä virheellinen käsitys äänestyksen onnistumisesta, koska kortin ennakoinen poistaminen äänestyspääteestä palauttaa sovelluksen mitään ilmoittamatta aloitusruudulle. Tämä havainto oli kirjattu myös testausmuistioon, mutta se ei johtanut jatkotoimenpiteisiin.”
- Viiveet äänestyskoneen toiminnassa: ”... kerrottujen käyttöliittymän viiveiden perusteella...”
- Äänestysjärjestelmän testauksen puute: ”... käytettävyyssiantuntijaa ei käytetty käyttöliittymän ohjausominaisuuksien varmentamiseksi.” ja ”[Oikeusministeriö teetti]... ulkopuolisen auditoinnin, jossa äänestäjän käyttöliittymän ominaisuuksia ei arvioitu.”
- Ohjeistuksen puutteet: ”...mistään ... vaaliviranomaisen antamasta ohjeistuksesta ei ... ilmene, että äänestys keskeytyy, jos äänestyskortti poistetaan äänestyslaitteesta ennakkoisesti.” ja ”[ohjeistuksessa] ... on ollut yhtenäistämisen ja selkeyttämisen varaa.”

Nämä kaikki virheet liittyivät samaan ongelmaan. Äänestäjä luuli äänestäneensä, otti kortin pois äänestyskoneesta, ja poistui paikalta luullen äänensä menneen perille. Tosiasiassa äänestys oli ”keskeytynyt”, ja ääni hukkui jonnekin tietojärjestelmään. Riippuen yksittäisestä äänestystapahtumasta, ääni on voinut jäänyt antamatta johtuen yhdestä tai useammasta alla luetellusta syystä:

- Äänestäjä ei ollut ohjeistuksen virheellisyydestä johtuen tietoinen, että hänen pitää odottaa ja olla ottamatta äänestyskorttia pois

ennen kuin äänestyskone kysyy OK-näppäimen painallusta toiseen kertaan. Äänestäjä ei ollut ohjeistuksen virheellisyydestä johtuen tietoinen, että äänestystapahtuma keskeytyy, jos kortti poistetaan liian aikaisin.

- Äänestäjä oli äänestysjärjestelmän teknisestä virheellisyydestä johtuneen ylikuormituksen, tietoliikenneviiveen tai muun äänestysjärjestelmässä olleen teknisen vian takia luullut, että ensimmäisen OK-näppäimen painamisen jälkeen äänestys oli suoritettu, koska ruutu ei enää vaihtunut.
- Äänestäjä oli epähuomiossa ottanut äänestyskortin pois heti ensimmäisen OK-näppäimen painamisen jälkeen. Käyttöliittymän teknisestä virheestä johtuen hän on voinut jäädä käsitykseen, että ääni on mennyt perille, sillä äänestyskone ei ilmoittanut äänestyksen keskeytymisestä vaan palasi alkutilaan toivottaen seuraavan äänestäjän tervetulleeksi äänestämään.

Jokainen näistä syistä on johtunut viranomaisen virheellisestä menettelystä. Ohjeistus olisi pitänyt laatia oikein, eikä järjestelmässä olisi saanut olla mainittuja virheitä ja viiveitä.

Kaiken lisäksi oikeusministeriö on myöntänyt, että järjestelmästä tehdyssä auditoinnissa ei lainkaan arvioitu käyttöliittymän soveltuvuutta tarkoitukseensa. Oikeusministeriö on siis tietoisesti jättänyt testaamatta äänestäjän kannalta olennaisen ja kokonaisuuden kannalta kriittisen osan kokonaisuutta. Järjestelmää testattiin vain sisäisessä käytössä. Tällöin väistämättä virheet jäävät havaitsematta, koska (a) käyttäjämäärä on pieni, (b) testausjakso on lyhyt (verrattuna vaalipäivän 11 tunnin jaksoon) ja (c) testikäyttäjät ovat teknisiltä taidoiltaan huomattavasti keskimääräistä äänestäjää taitavampia. Menettely ei vastaa lainkaan niitä laatustandardeja, joita ammattitaitoisesti toteutetulta yhteiskunnallisesti tärkeältä tietojärjestelmältä voidaan vaatia.

Kun tähän vielä lisätään se, että järjestelmän rajatussa testauksessa havaittua olennaista virhettä ei korjattu, kysymys on ollut kokonaisuutena arvioiden epäilemättä vaaliviranomaisen virheellisestä menettelystä sähköisen äänestysjärjestelmän suunnittelussa, toteutuksessa, testauksessa, sekä järjestelmän käytössä äänestystilanteessa.

Näitä virheellisiä menettelyjä ei tule tarkastella toisistaan eroteltuna kuten hallinto-oikeus teki vaan kokonaisuutena, ottaen huomioon virheellisen menettelyn seurauks.

2.4 Hallinto-oikeuden käyttämistä muista perusteluista

Hallinto-oikeuden perusteluissa selostetaan vaaliviranomaisen menettelyä positiivisessa valossa useissa kohdin ilman että sillä olisi mitään merkitystä asian ratkaisun kannalta. Hallinto-oikeus esimerkiksi esittää, että äänestäjät olisivat aina voineet kysyä neuvoa, ottaa paremmin selvää äänestyslait-

teen toiminnasta tai toimimattomuudesta, tai valita äänestävänsä sittenkin paperilipuilla. Näillä mahdollisuuksilla ei ole tietenkään mitään merkitystä vaaliviranomaisen menettelyn virheellisyyden kannalta. Vastuusta ei vapaudu sillä, että vahingonkärsijä olisi voinut teoriassa toimia toisin ja välttää vahingon.

Hallinto-oikeus yrittää perusteluissaan myös puolustella, että annetussa ohjeistuksessa ei olisi ollut mitään vikaa. Suurin osa ohjeistuksesta olikin varmasti hyväksyttävää, ja riittävän yksityiskohtaista. Hallinto-oikeus valitettavasti vain sivuuttaa olankohautuksella valittajien todisteena esiin tuoman äänestyskortin kääntöpuolen ohjeen, jossa oli ilmeinen virhe, ja joka erosi kaikesta muusta ohjeistuksesta. Valittajat vetosivat nimenomaan äänestyskortin kääntöpuolen ohjeeseen eivätkä mihinkään muuhun. Sillä ei ole mitään merkitystä mitä lisätietoja ja yksityiskohtaisia ohjeita olisi voinut lukea vaikkapa Internetistä. Sama juridinen virhe toistuu: vastuusta ei vapaudu sillä, että vahingonkärsijä olisi voinut teoriassa lukea käyttöohjeet toisaalta oikein ja välttää siten vahinkotapahtuman.

3. *Virheellisen menettelyn merkitys*

Hallinto-oikeus sivuutti päätöksessään tyystin virheellisen vaalituloksen merkityksen.

Vaalitulos on ollut erittäin tiukka. Eräät läpi päässeet ehdokkaat valittiin arvalla, joidenkin muiden ero seuraavaan ehdokkaaseen oli vain yksi ääni. On mahdollista, että osa kirjautumatta jääneistä äänistä on johtunut äänestäjien huolimattomuudesta. Ei ole kuitenkaan lainkaan uskottavaa, että *kaikkien* hukkumisten syynä olisi äänestäjien syyksi luettava virheellinen menettely tai muu mahdollisesti ”hyväksyttäväksi” katsottava syy. Jos yksikin ääni on hukkunut johtuen järjestelmän hidastelusta, harhaanjohtavista ohjeista tai vastaavasta virheestä, on kyseessä vaaliviranomaisen virhe, joka on vaikuttanut vaalitulokseen.

Oikeuskäytännössä muutamankin äänen katoaminen on johtanut vaalien uusimiseen. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 28.4.1997 T 1017 korkein hallinto-oikeus katsoi, että kunnallisvaalit oli uusittava kun vaalien tulokseen oli vaikuttanut 10–29 ylimääräistä ääntä ja neljä ehdokasta oli jäänyt yhden äänen päähän valtuustopaikasta vaikka puuttuvilla ja ylimääräisillä äänillä ei ilmeisesti ollut vaikutusta puolueiden, vaaliliittojen tai yhteislistojen väliseen paikkajakoon. Ratkaisussa KHO 1981 II 12 korkein hallinto-oikeus on katsonut, että kun 16 äänestyslippua oli hylättävä vaaliviranomaisen virheen vuoksi, vaalit oli uusittava.

4. *Vaalitulos on perusoikeuksien vastainen*

4.1 *Kenen perusoikeuksista on kysymys ja miten niitä arvioidaan?*

Hallinto-oikeus viittasi päätöksessään yhden ainoana kerran perusoikeuksiin. Se vetosi mitenkään täsmentämättä ”valtiollisten perusoikeuksien” toteutumiseen puolustellen äänestystuloksen hyväksymistä.

Valittajat eivät ymmärrä mitä hallinto-oikeus on tarkoittanut.

Asiassahan on kyse kuntalaisten perustuslaissa suojatusta poliittisesta perusoikeudesta. Ilman perustuslain 14 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1. lisäpöytäkirjan 3 artiklassa suojattua yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta ei ole kansanvaltaista yhteiskuntaa eikä kunnallinen itsehallinto toteudu. Äänioikeuden kautta jokaisella kuntalaisella on tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa valtuuston kokoonpanoon ja siten omaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon. Äänestysjärjestelmän on oltava sellainen, että jokaisen äänioikeus toteutuu käytännössä. Jos järjestelmä on toteutettu siten virheellisesti tai harhaanjohtavasti, että tietokoneisiin esimerkiksi korkean ikänsä vuoksi tottumaton henkilö luulee äänensä tulleen rekisteröidyksi kun se ei olekaan, loukataan perustuslain 6 §:n syrjintäkieltoa ja tasavertaisuusperiaatetta.

Asiassa ei ole kyse valtion perusoikeudesta, koska sellaista ei ole olemassa. Asiassa ei voi olla myöskään kysymys esimerkiksi virheellisellä vaalituloksella valituiksi tulleiden ”perusoikeudesta” pysyä luottamustoimessa, koska sellaistaakaan ei ole olemassa.

Perusoikeustarkastelun kannalta on tarkasteltava vaalien lopputuloksen hyväksyttävyyttä. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on toistuvasti todennut (esim. *Melnychenko v. Ukraina*, 19.10.2004), että ihmisoikeussopimuksessa suojattujen oikeuksien on toteuduttava myös käytännössä, ei vain teoreettisesti. Näin ollen on selvää, että sähköisen äänestyskokeilun lopputulos ei ole täyttänyt demokraattisten vaalien edellytyksiä.

Subjektiivisena, perustuslakiin perustuvana oikeutena äänioikeus nauttii erityistä suojaa. Tästä asemastaan johtuen perusoikeuden toteutumislle on asetettava etusija suhteessa ”yleiseen etuun” tai ”julkishallinnon etuun”, jos hallinto-oikeus olisi mahdollisesti tarkoittanut viittauksellaan jompaakumpaa näistä. Vaalituloksen on vastattava kuntalaisten tahtoa, joten kaikki äännet on otettava huomioon. Sikäli vaalien oikeellisuus ei ole merkityksellinen vain valittajien vaan kaikkien kuntalaisten perusoikeuksien kannalta.

Korkein hallinto-oikeus on perusoikeustapauksissa korostanut tarvetta punnita kilpailevia intressejä. Perusoikeudet menevät luonnollisesti tavallisen lain määräysten edelle. Asiassa on kysymys vain valittajien perusoikeuksista eikä sitä vastaan ole kilpailemassa mitään muita vastaavantasoisia intressejä. Esimerkiksi edellä viitatussa asiassa KHO 1981 II 12 Korkein hallinto-oikeus ei pitänyt riittävänä vastasyynä sitä, että uusintavaaleissa äänestysaktiivisuus saattaisi olla alhaisempi tai että ennakoäänestyksen

järjestämiseen saattaisi liittyä ongelmia taikka sitä, että vaaleista aiheutuisi kustannuksia.

4.2 Perusoikeudet ja vaalilain mukainen virheellinen menettely

Perusoikeuksien toteutuminen on otettava huomioon myös vaalilain tulokinnassa. Hallinto-oikeuden päätöksestä kuvastuu käsitys siitä, että vaaliviranomaisen menettely ei ole ollut virheellistä, koska viranomaisen ei ole osoitettu rikkoneen mitään vaalilain pykälää tai muuta ehdotonta menettelysääntöä. Hallinto-oikeus on ottanut viranomaisen subjektiivisen toiminnan arviointinsa lähtökohdaksi.

Tämä on juridisesti kestäväntöntä. Vaaliviranomaisen menettely voi olla virheellistä, jos tämän järjestämistä vaaleista voi saada sellaisen käsityksen, että yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei ole toteutunut vaikka vaaliviranomainen olisi tosiasiallisesti toiminut kaikkien sääntöjen mukaisesti. Ei riitä, että vaaliviranomainen on toiminut tosiasiallisesti kaikkien vaalilain pykäliden mukaisesti, vaan lisäksi edellytetään, että vaalien on näytettävä ulospäin oikein järjestetyiltä siten, että äänioikeus toteutuu. Jos jokin ulkoinen seikka antaa objektiivisesti arvioiden perusteltua aiheutta epäillä sitä, että äänioikeus on jäänyt edes joiltakin osin toteutumatta äänestäjästä riippumattomasta syystä, tällöin vaaliviranomaisen menettely on ollut virheellistä. Näitä samoja periaatteita noudatetaan kaikessa muussakin viranomaisten päätöksenteossa, jossa edellytetään objektiivisesti puolueetonta ja virheetöntä menettelyä.

Toisin sanoen vaaliviranomaisen menettely on ollut tässä tapauksessa virheellistä riippumatta siitä, katsotaanko vaaliviranomaisen menetelleen subjektiivisesti virheellisesti esimerkiksi järjestelmän testauksessa tapahtuneiden ilmeisten laiminlyöntien takia. Koska yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei toteutunut sähköisessä äänestyskokeilussa, eikä syy ollut äänestäjissä, tästä seuraa, että sähköisten vaalien järjestämisestä kaikilta osin vastanneen vaaliviranomaisen menettely on ollut juridisesti virheellistä.

5. Järjestelmä on demokraattisten vaalien periaatteiden vastainen

Kuten alkuperäisessä valituksessa on selitetty, käytetty äänestysjärjestelmä ei riittävällä tavalla turvaa vaalisalaisuutta. Toisin kuin paperilipuilla äänestettäessä, sähköisessä järjestelmässä henkilön antama ääni ja hänen henkilöllisyytensä on mahdollista yhdistää toisiinsa. Tiedossa on, että sähköistä urnaa on säilytetty TietoEnatorin palvelimilla, jolloin siitä on ollut mahdollista ottaa kopioita. Äänten salauksen purkuun tarvittavat avaimet ovat edelleen sähköisen urnan avausryhmän hallussa. Vaalien toteutus on lähtökohdiltaan demokraattisten vaalien periaatteiden vastainen, koska tekee mahdolliseksi sen, että vallassa olevat tahot murtaavat vaalisalaisuuden. Tällä tavoin toteutettu vaali on alun alkaenkin siis lainvastainen.

Sillä, että vaalisalaisuuden murtaminen edellyttäisi syyllistymistä lainvastaiseen tekoon niin kuin hallinto-oikeus toteaa, ei ole merkitystä asian kannalta, koska jälkikäteinen rikosoikeudellinen sanktio ei riittävällä tavalla suojaa vaalisalaisuutta. Lähtökohtana on oltava, että itse järjestelmä on toteutettu sillä tavoin, että mahdollisuutta vaalisalaisuuden rikkomiseen ei ole.

6. Yhteenveto

Hallinto-oikeuden päätöksen perusteella on kiistatonta, että kunnallisvaalien sähköisessä äänestyksessä oli useita virheitä ja puutteellisuuksia. Näistä keskeisimmät koskivat sähköisen äänestysjärjestelmän suunnittelua, toteutusta, testausta, ohjeistusta ja käyttöä äänestystilanteessa. Virheiden seurauksena lukuisia ääniä hukkui eikä hukkumisten syy riippunut äänestäjistä itsestään.

Hallinto-oikeus ei kuitenkaan pitänyt hukkuneiden äänien syynä viranomaisen menettelyn virheellisyyttä siten kuin se vaalilaissa määrittää. Hallinto-oikeus käsitteli jokaisen osoitetun virheellisyyden erikseen, katsoi ne yksi kerrallaan vaalilain kannalta hyväksyttäväksi, ja hylkäsi kaikki valitusperusteet.

Hallinto-oikeus sivuutti kokonaan virheiden seurauksen. Perustuslain 14 §:n mukainen yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei toteutunut, koska vaalitulokset ei vastannut äänestäjien tahtoa. Hallinto-oikeus selitteli tähän kestävästi, että sentään noin 98% äänestystapahtumista onnistui, ikään kuin tämä muka todistaisi jotain viranomaisen menettelyn oikeellisuudesta.

Hallinto-oikeuden perusteluja ei voi mitenkään hyväksyä. Ääniä saisi tämän mukaan hukkoa vaikka kuinka paljon kunhan viranomainen on vilpittömästi yrittänyt järjestää vaalit sitä velvoittavien vaalilain sääntöjen mukaan. Lopputuloksella ja sen perustuslainmukaisuudella ei olisi mitään merkitystä. Epäselvässä tapauksessa kiista ratkaistaisiin vaaliviranomaisen eduksi.

Pitäisi kuitenkin olla selvää, että viranomainen on yksin vastuussa äänestysjärjestelmästä, sen suunnittelusta, toteutuksesta, testauksesta, ohjeistuksesta ja käytöstä. Kukaan muu ei voi olla näistä vastuussa, kaikkein vähiten äänestäjät.

On toki ilmeistä, että vaaliviranomainen ei ole tahallaan tai tarkoituksella hukannut ääniä. Jos järjestelmä kuitenkin tuottaa äänestäjien tahtoa vastaamattoman tuloksen viranomaisen toiminnan huolimattomuuden, laiminlyönnin, tietämättömyyden, tai jonkun muun viranomaisen vastuulla olevan seikan takia, tulosta ei voida hyväksyä. Kysymys on koko äänestysinstituution uskottavuudesta.

Vaikka vaalien tulos on epäilemättä perustuslain vastainen, hallinto-oikeus sivuutti päätöksessään tyystin perustuslain sisällön. Se viittasi mitenkään täsmentämättä ”valtiollisten perusoikeuksien” toteutumiseen puolustellen äänestystuloksen hyväksymistä.

Hallinto-oikeuden perustelut ovat tältä osin lähes käsittämättömät. Valtioilla ei ole tunnetusti perusoikeuksia. Eikä esimerkiksi virheellisellä menettelyllä valitulla valtuutetulla ole mitään perusoikeutta pysyä valitussa asemassaan.

Ainut perusoikeus, joka tähän tapaukseen soveltuu suoraan, on Suomen perustuslain 14 §:n säännös yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta. Jokaisella 18 vuotta täyttäneellä on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja jokaisen ääni tulee laskea. Epäilemättä sähköisesti äänestäneiden ääniä on jäänyt laskematta. Näin ollen sähköisesti äänestäneet ovat joutuneet eriarvoiseen asemaan paperilipuilla äänestäneisiin nähden. Syynä eivät olleet äänestäjät vaan viranomaisten menettely.

Ei ole uskottavaa, että kaikki äänten hukkumiset olisivat johtuneet yksinomaan äänestäjän virheestä. Pienistä äänimarginaaleista johtuen jo se riittää vaalien uusimiseen, jos kaksi ääntä on hukkunut viranomaisten tekemän virheen vuoksi. Virhemahdollisuuksia on useita: äänestyslaitteen harhaanjohtava käyttöliittymä, viiveet koneiden toiminnassa, harhaanjohtava ohjeistus tai riittämätön varautuminen käyttäjän tekemiin virheisiin.

Käsillä olevassa tapauksessa ainoa mahdollinen johtopäätös on, että vaalit on uusittava ja sähköiset vaaliurnat ja salaustavaimet on tuhottava vaalilain 83 c §:n 4 momentin mukaisesti.

7. Oikeudenkäyntikuluista

Oikeudenkäyntikulujen korvaamiselle on olemassa hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaiset edellytykset. Kyse on ollut viranomaisen huolimattomasta ja virheellisestä menettelystä jo ennen sähköisten vaalien järjestämistä. Varoituksia ja kritiikkiä ei otettu huomioon, ja käytettävyydestä jätettiin käytännössä tekemättä. Vaalien jälkeen ongelmat olivat heti tiedossa, ja niistä alettiin keskustella julkisesti. Vaalilautakunnille protestoitiiin jo ennen tulosten hyväksymistä. Myös ministeriö myönsi virheen. Tästä huolimatta vaalien tulokset hyväksyttiin, joten ainoaksi vaihtoehdoksi korjata viranomaisten virheellinen ja lainvastainen menettely jäi valitusten tekeminen. – Lisäksi on otettava huomioon, että tämä valitusprosessi on ollut poikkeuksellisen vaativa ja työläs jo valittajien ja todisteiden määrän takia.

Oikeudenkäyntikuluja on kertynyt valittajille tähän mennessä valituksesta hallinto-oikeudelle 3904 euroa, vastaselityksestä hallinto-oikeudelle 2440 euroa, sekä tästä valituksesta Korkeimmalle hallinto-oikeudelle 3904 euroa arvonlisäveroineen. Kaikki yhteensä 10 248 euroa arvonlisäveroineen. Kulut ovat yhteiset kahden alussa viitatus valituksen kanssa.

Todisteet

Valittajat viittaavat hallinto-oikeudelle jätettyyn valitukseen ja vastaselitykseen liitettyyn todisteluun.

Helsingissä 26.2.2009

Mikko Välimäki
Oik. kand, Turre Legal Oy
Bulevardi 2-4 A, 00120 Helsinki
Puh. 050-5980498
Email: mikko.valimaki@turre.com